

Coperta: Silvia Colfescu
Redactor: Claudia Drăgănoiu
Tehnoredactor: Dan Amza

Copyright © Marilena Rotaru, 2019

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ROTARU, MARILENA

Cinci nemți români / Marilena Rotaru. - București :
Vremea, 2019

ISBN 978-973-645-955-9

MARILENA ROTARU

CINCI NEMȚI ROMÂNI

EDITURA VREMEA
BUCUREȘTI
2019

domnul Lang, că am uitat să fac poze!” Amuzat, cu surâsul plin de bunătațe, Regele ia decorația și brevetul din mâna domnului Lang și, când îi fac eu un semn, i le oferă. Avem fotografii!

Domnul Wilfried Lang simte cu toți porii România și o iubește cu toată ființa sa. Inima sa, cotropită de marile încercări ale vieții, se roagă și pentru țara în care a fost copil și în care s-a lăsat mistuit de focul primelor iubiri. Nostalgia lui Wilfried Lang este o profundă și continuă dovadă de dragoste. Întâlnirile cu domnia sa vor fi mereu luminate în memoria mea, de esența celebrului vers al lui Ezra Pound: „Numai aceea ce iubești cu-adevărat rămâne/ Restul e zgură...”

CUPRINS

Emoție germană în exilul românesc	5
Lumea lui Friedrich von Bömches	7
Libertatea lui Ingo Glass	12
Ion Sigismund Ipser: Hierofania exilului	20
Walter Biemel: „Sunt român și german în același timp”	32
Nostalgia lui Wilfried H. Lang.....	40

Dacă mi-aș putea alege locul în care să mă mai nasc o dată, acesta ar fi Ploieștiul din perioada interbelică, din Regatul României.

Wilfried H. Lang

EMOȚIE GERMANĂ ÎN EXILUL ROMÂNESC

Am fugit din România pe dos. După 1989 și după români. După acei români, unul și unul, care cuceriseră lumea prin arta și talentul lor și despre care ne era interzis să vorbim. Momentul 22 decembrie 1989, indiferent de ce-a fost și de ce n-a fost, m-a vindecat spontan de orice cenzură și m-a eliberat. Adevărat miracol. Mintea mea a decis într-o clipă că sunt liberă și că pot face proiectul la care visam de ani întregi: „Memoria exilului românesc”. Nu conta că nu aveam „aprobarea” nimănui, (ba chiar mă „bucuram” de parșiveniile altei cenzuri), mijloacele necesare, spațiu în grilă, că tot pe contrasens trebuia să circul! Mintea mea își cucerise libertatea și reușea să treacă și fizic, graniță după graniță, fără nici o susținere materială, ca acrobații la înălțime, fără plasă. Eram liberă să plec după românii care aveau locul lor în busola mea personală. Pe harta cerului meu cultural și artistic erau puzderie de stele polare! „Mergi după inima ta”, mă îndemnase Regele Mihai, în 25 noiembrie 1991, la Versoix. „Acolo e calea pe care ți-o deschide Bunul Dumnezeu!”

Cioran îmi spunea înaintea interviului din mai 1990, la Paris, după spectacolul „Eminescu după Eminescu” că uneori cuvintele nu au sens, emoțiile însă, da. Câtă dreptate avea!

În iunie 1993 eram la Aachen, într-o comunitate de artiști români, majoritatea muzicieni și artiști plastici. Peste câteva zile am fost invitată la Köln, la întrunirea unei asociații culturale româno-germane. De la bun

început, problemele românești și modul de abordare au făcut țândări orice rigoare culturală și exigență germană. Peste tot vacarmul s-a impus în cele din urmă vocea unui domn, cu o impecabilă rostire românească, de origine germană, născut în România interbelică: „Indiferent de meandrele istorice și politice, eu sunt recunoscător divinității care m-a adus pe lume în România și tuturor prietenilor mei români, sași și unguri, cu care am împărtășit trăiri de neuitat, luminoase, chiar dacă în timpuri întunecate. Trăiesc în Germania de peste douăzeci de ani, dar sufletul meu n-a încetat nici o clipă să se roage pentru România și pentru oamenii alături de care am trăit acolo. Pot spune că sunt un neamț cu suflet de român. Și nu sunt singurul.” Întreaga asistență a amuțit. Mă simțeam pulverizată de emoție și mă rugam să se întâmple ceva care să amâne cuvântul pe care președinta asociației mi-l rostuiuse la final. Dintr-un îndepărtat colț al sălii, un alt domn mi-a adresat o întrebare: „Puteți să spuneți care, sau cine este cel mai român?”. „Neamțul”, m-am auzit rostind. Peste doar câțiva ani, întâlnirile cu Friedrich vom Bömches, Ingo Glass, Walter Biemel, Ion Sigismund Ipser și Wilfried H. Lang, au consolidat în colecția mea de suflet tabloul nemților români.

LUMEA LUI FRIEDRICH VON BÖMCHES

Pe Friedrich von Bömches l-am întâlnit în iunie 1996, când, grație Laviniei Jemna Oltenau (care îi fusese noră și cu care păstrase o relație apropiată, paternă) am fost primită în atelierul de la Wiehl de cel ce trecuse, în mintea mea și nu numai, pragul legendei. Veneam de la München, unde, două somități muzicale, a căror unică întâlnire s-a petrecut în ceasul al doisprezecelea, m-au plasat dincolo de orizontul obișnuitelor emoții artistice: Celibidache, aureolat de razele propriului amurg, la pupitrul Filarmonicii din München (peste două luni pleca în eternitate) și maestrul Dan Grigore. Prima și ultima întâlnire. Sub cerul muzicii lui Mozart. Mai presus de cuvinte. Peste ceea ce trăisem trei zile, la repetiții și la concerte, nu mai încăpea nimic. Aveam nevoie de un răgaz, de o decantare... De unde?!

„Eu sunt Pitz zugravul”, mi-a spus când am ajuns în fața lui. Era într-o continuă mișcare pe care o imprima și spațiului în care se afla. Peste șase luni împlinea 80 de ani. Energia debordantă a întregii sale ființe contrazicea actele. Răvășea mulțimea schițelor de pe masă, schimba ordinea unor tablouri așezate cu fața la perete, scotea dintr-un raft albumul abia apărut, muta o piesă pe o tablă de șah cu piesele sculptate de el, trăgea câteva linii cu un cărbune într-unul din desenele de pe masă, lua un arc de pe perete și-l pune pe un scaun... „Ce vreți să facem, aia facem”, a spus mai mult șoptit, fără să se oprească din mișcare. Amețisem. Știam o mulțime de lucruri despre viața și opera sa, dar, în acel moment,

mintea mea nu putea găsi firul unui dialog. Așa că am încercat să mă strecur în propria lui mișcare. Să mă poarte el în lumea lui. Să-l văd și să-l filmez așa cum vede el lumea. I-am propus să mergem în pădurea apropiată (casa și rulota-atelier se aflau într-un univers natural, generos în vegetație) să filmăm nașterea unui tablou. Și-a instalat șevaletul într-un luminiș, l-a întors de câteva ori după lumini și umbre și a început să deseneze. Făcea corp comun cu peisajul. Parcă picta direct pe copaci, și se mișca în ritmul adierii care însuflețea pădurea. „Iubesc natura. Nu există nici o greșeală în natură.” Ținea cărbunele în mâna stângă. „Mâna dreaptă a obosit și de la tras cu arcul, și-atunci desenez și pictez cu stânga. De scris nu pot decât cu dreapta, nici numele meu nu-l pot scrie cu stânga. Dar desenez cu stânga. Și desenele cu stânga sunt mai sensibile decât cele cu dreapta. Am întrebat un medic și mi-a spus că e firesc, comanda din dreapta emisferei cerebrale la stânga, e feminină. Am un mare respect pentru femei. În lagăr femeile au fost mai tari. Când trag o linie cu stânga, văd altfel. Mai plastic, mai sensibil. Artă începe acolo unde nu mai faci nimic, golurile sunt importante în artă...”

S-a născut la Brașov, la 27 decembrie 1916. Tatăl său era unul din puținii armurieri ai acelei vremi. De la el a moștenit pasiunea pentru artă, arme și vânătoare. Se spune că pe ușa casei de pe Strada Lungă la numărul 67 se văd și acum urmele alicelor cu care învățase să tragă.

În 1938 este recrutat în armata română și ajunge pe front până la Stalingrad. Din 1946 până în 1950 este deportat, ca alți mii de sași, în Uniunea Sovietică. În 1978, la 62 de ani, părăsește România și se stabilește în Germania, lăsând în urmă 20.000 de picturi și desene, o colecție de arme și trofee de vânătoare fabuloasă, o casă plină de antichități, lucruri de soarta cărora nu se mai știe nimic. Creația sa, cu o expresă amprentă a unui talent în viteză,

continuă și în acest spațiu, în care i se recunoaște titlul de baron. Este în permanentă căutare. „Eu caut tot ceea ce nu pot să ajung. Copilul știe atâta și face atâta. Dar, indiferent cât ajungi să cunoști, distanța dintre ce vrei să faci și ce faci rămâne până la moarte aceeași.”

Reîntorși în atelier, nu a stat o clipă locului. Desena cum respira.

Avea o privire pătrunzătoare, incomodă cumva, dacă percepeai că vede mai mult decât erai tu dispus să arăți. Această calitate l-a făcut pe von Bömches să realizeze câteva portrete ale unor personalități. Filosoful Martin Heidegger, căruia nu-i plăcea să pozeze sau să fie fotografiat, a fost încântat de portretul făcut. „Despre cât de mult prețuiesc arta sa – spunea filosoful – ar putea vorbi dorința mea de a se ivi o nouă ocazie în care domnul Bömches să-mi facă portretul.” Se adaugă profesorul dr. Peter Ludwig, Wilnowski Krupp, Hermann Oberth, alte celebre portrete ale unor celebre figuri. „Portretul unui filosof este mai complicat decât alte portrete?”, l-am întrebat. „Nu știu dacă Heidegger a fost un om complicat, pentru mine a fost o ființă foarte caldă și simpatcă, un om destul de normal, un om ca toți oamenii. Când am început să-l pictez am dat jos toate cărțile de pe pat. Acum s-a terminat cu Heideggerul din cărți, i-am zis, facem loc omului. M-a ascultat și totul a fost foarte omenesc. Pentru mine e greu până încep. Dacă am început, e gata tabloul, dar până primesc contactul respectiv, caut.” Privesc un chip, abia deslușit într-o pastă întunecată. „Iov”, îmi spune. Mă gândesc mereu la el, la puterea de a fi după ce ai pierdut tot, de a-ți mărturisi scântea divină din care ai ieșit. „Uite”, aranjează pe un colț, câteva miniaturi cioplite în lemn. „În februarie 1946 am fost deportat, ca toți germanii din Transilvania, în Uniunea Sovietică, la muncă obștească. Creionul s-a micșorat până a dispărut și atunci am încercat să fac ceva manual,

din lemn. Am avut de rezolvat o problemă foarte importantă. Aveam un cuțitaș, dar unde să-l ascund? Erau controale peste controale, mai ales noaptea și să deții un cuțit era foarte periculos. Erai considerat criminal. Am ascuns mereu cuțitul în zăpadă sau direct în pământ ca să pot lucra cu el. Am făcut 80 de lucrări, deja din vagon am început, când am fost transportați ca vitele în Rusia, fără lumină, fără mâncare, fără apă. Lângă sobă erau lemne și am făcut primele figuri. Joc de șah. Această figurină, mă mir și acum, nu e lipită pe lemn, e dintr-o bucată, făcută de un cuțit foarte mic. Fiindu-mi dor de casă, am făcut un urs mic, un om cu acordeon și altele. Uite, aici nu e vorba de artă, ci de meșteșug, cum a fost posibil să lucrez acest Hristos. Mărimea acestei figuri este de 3 centimetri și capul are 3 milimetri. Dorul de casă... Acolo era o boală dorul de casă și unii au murit. Într-o zi, prin 1948, a venit comandantul și ne-a împărțit cărți poștale. Să scriem acasă, doar să anunțăm că suntem în viață. Erau și japonezi cu noi în lagăr. Ei au refuzat cărțile poștale spunând că sunt în legătură cu familiile lor prin gând... „Când mergeți în pădurea în care ați pictat dimineață, se întâmplă să vă amintiți de locuri asemănătoare din România?” „Absolut tot timpul”. „Și vă este dor de acele locuri?” „Da, foarte mult. La Olt, de multe ori, unde am lucrat mult și am plimbat oi și capre... Sunt lucruri pe care nu poți să le ștergi din tinerețea ta, din viața ta. Rămân. Nu mai știu cum îl cheamă pe vecinul meu din România, dar știu exact cum sunt oamenii din România. Mă simt legat cel mai mult de țăranii din Bran, și din jurul Branului.” „Și Africa?”, l-am întrebat, știind că a călătorit în Kenya și a filmat zile întregi animalele junglei. „A, da, Africa, a trebuit să văd că nimic nu poate egala răul pe care omul îl face omului. Nici jungla.”

„Dintre pictorii din România, de care ați fost mai apropiat, cu care aveți afinități?” „Pentru mine a fost și

este și astăzi, un idol, Baba! Ciucurencu este un mare pictor dar nu e paleta mea, e prea colorat, prea francez, e foarte mare, dar nu sunt eu! Și Grigorescu și impresioniștii și expresioniștii au avut o tehnică fantastică, dar nu au avut forța lui Baba. Dacă vedeți un desen de-al lui Baba... Desenul este pentru mine cel mai nobil lucru de artă... alb și negru, cel mai mare și cel mai frumos, alb și negru. Dorința mea este să pictez așa de simplu ca Oskar Kokoschka. Asta e ceva fantastic! Ca să ai forța să manipulezi desenul, să exprimi ceva cu cel mai simplu material și cu cea mai mare concentrare de forță... teribil de greu! Kokoschka este pentru mine în fruntea tuturor desenatorilor din secolul nostru.”

Sunt în tablourile lui Bömches toate disperările vieții omenești, toată fragilitatea existenței, efemerul fiecărui gest, al fiecărui moment, permanenta tăcere sau evadarea? Libertatea sau mântuirea? Două zile l-am ascultat și l-am privit pe von Bömches. Ochii săi erau în permanență aceia ai unui arcaș care-și fixează ținta. Gesturile, când se afla la șevalet, și mai tot timpul se afla acolo, erau gesturi de felină care aruncă asupra prăzii propria lui încordare. Un om care cutreieră câmpiile și pădurile, întinsul apelor și al văzduhului, care vorbește cu animalele, cu iarba și cu norii. Văzându-i teribila forță care răzbate din cele mai simple și cotidiene gesturi, l-am asemănat în mintea mea cu Tolstoi. Am vrut să-i mărturisesc gândul înainte de a ne lua rămas-bun. M-a întrerupt însă, cu o întrebare și un răspuns: „Știi ce a spus Bernard Shaw despre cele două tragedii care există în viață?” Nu știam. „Una este să nu reușești ceea ce ți-ai propus, cealaltă este să reușești!” Mi-am amintit aceste cuvinte în 2010, când am aflat vestea plecării lui Friedrich von Bömches la Ceruri.

LIBERTATEA LUI INGO GLASS

În vara lui 1975 filmam un reportaj la tabăra de sculptură de la Arcuș. Crema tinerilor plasticieni crea pe parcursul verii monumente din lemn, piatră și metal, într-un spațiu natural de vis, la poalele munților Baraolului. Un parc dendrologic înființat la începutul anilor 1890, un lac artificial și o livadă foarte întinsă alcătuiau domeniul unui misterios castel, transformat după 1945, succesiv, ca toate proprietățile de același fel, în orfelinat, sediu CAP, școală de mecanici agricoli. Străbăteam cu echipa de filmare parcul, căutând printre arborii seculari artiștii și lucrările intrate într-un muzeu al naturii. După ce am ratat interviul cu Napoleon Tiron care mi-a retezat din capul locului entuziasmul reportericesc, „eu cioplesc, nu vorbesc”, am găsit ce căutam. Se numea Ingo Glass, clocotul interior care-i ieșea prin toți porii îl făceau mai mult latin decât german, avea doi ochi cu care te citea, privirea care te stânjenea și forța care se mărturisea: „Materia mea este spațiul. Asta vreau și încerc să modelez. Aerul. Cu un punct.” Miniinterviul, pe care-l consideram în sinea mea o mică victorie jurnalistică, a căzut la vizionarea cu Direcția Presei. „Ce aer, ce punct? Unde-i mesajul?” În anul următor îi văd pe faleza din Galați „Septenarius” și plănuiesc o nouă întâlnire jurnalistică. N-a fost să fie. În 1979 îi apare un interviu dat ziarului *Financial Times*, cu titlul „Ceașescu – acolo unde dispare carnea”. Europa Liberă citează și comentează interviul. Ingo Glass este chemat la Securitate. Este somat să părăsească România în două săptămâni, renunțând la tot ce

avea în țară: locuință, obiecte, cetățenie. Se stabilește în Germania, la München. Ne revedem în iunie 1997, grație soției lui Mircea Carp, criticul de artă Gabriela Carp. În locuința sa, o căsuță de patrimoniu din Münchenul de altădată, trăia o întreagă Românie: obiecte de lemn și ceramică din civilizația rurală românească, albume de vechi fotografii, uniforme militare, colecții de monede și decorații regale, portretele Regilor României. În acest univers, în care nu găsesc nici un semn că mă aflu în Germania, vorbim.

– Talentul și dragostea pentru artă sunt o moștenire?

– Cred că da. M-am născut la Timișoara, în 1941, părinții mei fiind șvabi bănățeni... Bunicul din partea tatălui era comerciant, avea un magazin la Timișoara. Și tatăl meu a făcut studii de comerț la Leipzig și s-a întors la Timișoara unde a avut un magazin de stofe, vizavi de statuia Sfintei Maria, unde a fost monumentul lui Doja. Tatăl mamei a fost pălărier, mama mea era creatoare de pălării de dame și apoi creatoare de modă. Probabil că genele de artist vin din partea mamei... Bunicul ei a fost pictor de biserici catolice în comunele germane din Banat. După cum se știe, în perioada Mariei Tereza strămoșii noștri au fost duși din Germania, pe Dunăre, din Ulm și Regensburg, cu vapoare, prin Viena, Budapesta și Belgrad, au fost împărțiți în stânga și în dreapta Dunării, până în Banat. Asta a fost istoria.

– De aici și ideea amplasării monumentelor de-a lungul Dunării...

– Exact. Pentru mine este cel mai important fluviu european care leagă apusul cu răsăritul. În 1967 am făcut prima lucrare la Galați, pe faleza Dunării. Se numește „Septenarius”. Lucrarea este un fel de catedrală, compusă din 7 elemente, două turnuri și cinci contraforturi care le sprijină. M-am gândit simbolic la cele două țări, Germania, unde izvorăște Dunărea, simbolizată de